

Філологічні студії, - Вип. 7. – 2012 р. *Раєвська Н.М.* Теоретична граматики сучасної української мови / Н.М. Раєвська – К., Вища школа. – 1976 с. *Родюк М. В.* Дієприкметник в германських мовах (на матеріалі англійської, німецької та нідерландської мов) / М. В. Родюк // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013 – № 14 (273). – С. 227. *Jespersen O.* Modern English Grammar on Historical Principles. Part II. Syntax. First volume / O. Jespersen – Aalborg Stiftsbogtrykkeri: Copenhagen, 1949. – 512 p. – P. 6-8. *Langacker R. W.* Foundations of Cognitive grammar. Volume 1. Theoretical prerequisites / R. W. Langacker – Stanford, California : Stanford University press, 1987. – 516 p. – P. 283. *Leech G.* English Grammar for Today. A new introduction. / G. Leech, M. Deuchar, R. Hoogenraad – London : Macmillan, 1982. – 224 p. – P. 48-60. *Swan M.* Practical English Usage. Third Edition / M. Swan – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 658 p. – P. 382. *Sweet H.* A New English Grammar Logical and Historical, Vol.2 / H. Sweet – Forgotten Books, London, 2014. – 186 p. – P.122-127.

УДК 811.111:81'28

КОЛІСНИК М. П.

(Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»)

СИСТЕМА ВІДХИЛЕНЬ У ВИМОВІ ГОЛОСНИХ НОСІЯМИ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО ДІАЛЕКТУ АНГЛІЇ 1960-1990 РОКІВ

У роботі експериментальним шляхом виявлено систему відхилень голосних у мовлення носіїв північно-східного діалекту Англії 1960-1990 років від стандартної англійської вимови (RP). Встановлено відсоткові показники частоти актуалізації зазначених відхилень. Наведено графічну інтерпретацію кількісної залежності реалізацій конкретних видів відхилень у системі голосних від соціокультурного рівня та статі носіїв досліджуваного діалекту.

Ключові слова: північний схід Англії, діалект, система відхилень голосних, соціокультурний рівень, стать, частотні показники.

Колесник М.П. Особенности системы отклонений гласных северо-восточного диалекта Англии 1960-1990 годов. В работе экспериментальным путем определено систему отклонений гласных в речи носителей северо-восточного диалекта Англии 1960-1990 годов от стандартного английского произношения (RP). Установлено процентные показатели частоты актуализации указанных отклонений. Приведено графическую интерпретацию количественной зависимости реалізацій конкретних видів отклонений в системе гласных от социокультурного уровня и пола носителей исследуемого диалекта.

Ключевые слова: северный восток Англии, диалект, система отклонений гласных, социокультурный уровень, пол, частотные показатели.

Kolisnyk M.P. Characteristics of Vowel Deviations System in English North-East Dialect in 1960-1990 years. In the article the vowel deviation system of English north-east dialect speakers during 1960-1990 years has been determined experimentally. Percentage rates of the mentioned deviations actualizations were established. Graphical interpretation of the quantitative relation between the specific types of deviations in the vowel system and sociocultural level and sex was given.

Keywords: northern east of England, dialect, vowel deviation system, sociocultural level, sex, frequency rates.

Серед актуальних питань сучасного мовознавства особливої значущості набули проблеми мовної діалектології взагалі та північно-східного діалекту зокрема. Необхідність поглиблення розгляду зазначених проблем зумовлюється нагальними потребами лінгвістичної, історичної, соціальної, літературознавчої та інших практик для тлумачення історичних, юридичних, технологічних, тощо аудіодокументів, а також побутових і медичних записів і літературних творів, виконаних з уживанням мовлення північно-східного діалекту Англії.

Що стосується безпосередньо північно-східного діалекту Англії, то його дослідженню присвячені роботи ряду таких авторів як К. Ямас (фонетична будова), Л. Бурбано-Елізондо (лексична система), Дж Біл (граматична структура) та інших. На жаль, автори цих праць не обмежувались у своїх дослідженнях конкретними часовими рамками, всередині яких з'ясувалися б частотні характеристики актуалізації вокалічних відхилень.

Тому метою нашої праці є поглиблення наукових уявлень про північно-східний діалект Англії шляхом виявлення особливостей функціонування у ньому системи відхилень у вимові голосних у мовленні носіїв північно-східного діалекту Англії 1960-1990 років.

Для досягнення поставленої мети виникла методологічна необхідність у вирішенні таких завдань: 1) встановлення номенклатури конкретних відхилень у вокалічній системі північного сходу Англії; 2) обрахування відносних показників функціонування системи

відхилень голосних у вимові чоловіків та жінок; 3) з'ясування закономірностей впливу соціокультурних рівнів мовців на частотні показники реалізації конкретних видів відхилень.

Предмет дослідження становлять особливості актуалізації системи відхилень голосних у північно-східному діалекті Англії.

Об'єктом дослідження є функціонування північно-східного діалекту Англії.

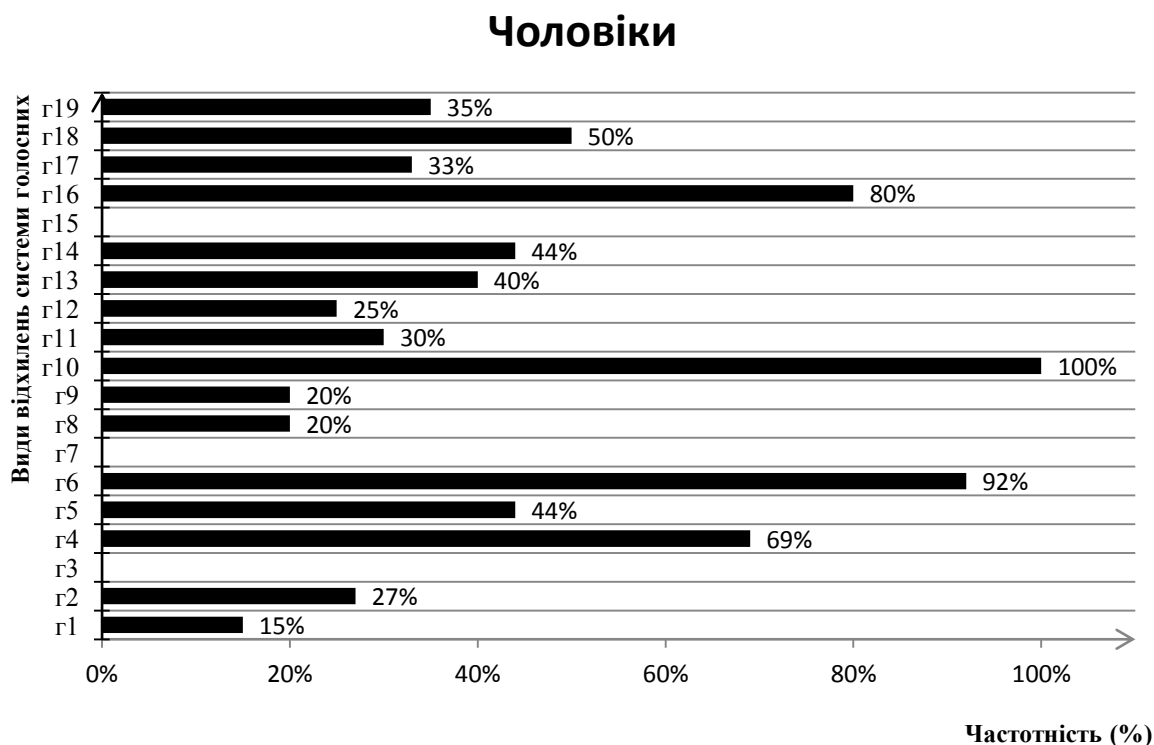
Під час вирішення першого завдання проведений попередній аналіз експериментального матеріалу дозволив встановити, що у вокалічній системі мовлення мешканців північного сходу Англії мають місце такі відхилення:

- 1) невідтворення явища редукції: заміна фонем $/\cong/$ на $/\varepsilon/$ у ненаголошеній позиції, наприклад: *daughter* $/\forall\delta O:\tau\cong/$ замість $/\forall\delta O:\tau\cong/$, *maker* $/\forall\mu\varepsilon I k\cong/$ замість $/\forall\mu\varepsilon I k\cong/$;
- 2) невідтворення явища редукції: заміна фонем $/\cong/$ на $/\Theta/$ в ініціальному ненаголошеному складі, наприклад: *conditions* $/k\Theta v\forall\delta I \Sigma^{\cong} v\zeta/$ замість $/k\cong v\forall\delta I \Sigma^{\cong} v\zeta/$, *condemn* $/k\cong v\forall\delta\mu/$ замість ;
- 3) невідтворення явища редукції: заміна фонем $/\cong/$ на $/Y/$ у службових словах, у ненаголошеній позиції перед приголосним, наприклад: *to* – $/\tau Y/$ замість $/\tau\cong/$, *but* – $/\beta Y\tau/$ замість $/\beta\cong\tau/$;
- 4) якісна редукція фонем $/u:/$ у займеннику другої особи однини і множини *you* – $/\varphi\cong/$;
- 5) заміна центральної фонем $/\zeta/$ фонемою заднього просунутого ряду $/Y/$, наприклад: *muggles* $/\mu Y\gamma\lambda\zeta/$ замість $/\mu\zeta\gamma\lambda\zeta/$, *husband* $/\forall\eta Y\zeta\beta\cong v\delta/$ замість $/\forall\eta\zeta\zeta\beta\cong v\delta/$;
- 6) звучання відкритої передньої фонем $/\{/$ з відтінком $/A/$, наприклад: *happy* $/\forall\eta\{\wedge\pi/$, *Adam* $/\forall\{\wedge\delta\mu/$;
- 7) просування язика вперед при вимові фонем $/I/$, яка реалізується в кінцевій позиції слова перед приголосною уподібнює її звучання до фонем $/\iota/$, наприклад: *tuggy* $/\forall\tau o\gamma\iota/$ замість $/\forall\tau o\gamma\iota/$, *really* $/\forall r I \partial\lambda/$ замість $/\forall\tau o\gamma\iota/$;
- 8) рух язика вперед під час вимови відкритої суто заднього ряду фонем $/O:/$ дозволяє кваліфікувати її як фонему просунутого вперед заднього ряду, наприклад, у словах: *broad* $/\beta r O:\delta/$, *door* $/\delta O:/$;
- 9) рух язика вперед під час вимови відкритої заднього ряду фонем $/A:/$, дозволяє кваліфікувати її як фонему просунутого вперед заднього ряду, наприклад, у словах: *laugh* $/\lambda A:\phi/$, *started* $/\sigma\tau A:\tau I\delta/$;
- 10) заміна ядра дифтонга $/E\cong/$ на напіввідкриту переднього ряду фонему $/\varepsilon/$, наприклад, у слові *there* $/\Delta\varepsilon\cong/$ замість $/\Delta E\cong/$;
- 11) звуження ядра дифтонга $/\varepsilon I/$, в закритому складі, або перед глухою приголосною, наприклад, у словах: *take* $/\tau\varepsilon I k/$, *straight* $/\sigma\tau r\varepsilon I\tau/$;
- 12) опущення глайду дифтонга $/\varepsilon I/$ у відкритому складі, наприклад: *say* $/\sigma\varepsilon/$ замість $/\sigma\varepsilon I/$, *later* $/\lambda\varepsilon\tau\cong/$ замість $/\lambda\varepsilon I\tau\cong/$;
- 13) заміна дифтонга $/\alpha I/$ на $/\varepsilon I/$, наприклад: *nine* $/v\varepsilon I v/$ замість $/v\alpha I v/$, *time* $/\tau\varepsilon I \mu/$ замість $/\tau\alpha I \mu/$;
- 14) опущення глайду дифтонга $/\alpha I/$ у займеннику першої особи однини *I* $/\alpha/$;
- 15) опущення ядра дифтонга $/\alpha I/$ у присвійному займеннику першої особи однини *my* $/\mu I/$;
- 16) заміна дифтонга $/\cong Y/$ на монофтонг заднього ряду $/u:/$, наприклад: *roam* $/r u:\mu/$ замість $/r\cong Y\mu/$, *shoulder* $/\forall\Sigma u:\lambda\delta\cong/$ замість $/\forall\Sigma\cong Y\lambda\delta\cong/$;
- 17) заміна дифтонга $/\cong Y/$ на монофтонг заднього ряду $/O:/$, наприклад: *cold* $/k O:\lambda\delta/$ замість $/k\cong Y\lambda\delta/$, *metro* $/\forall\mu E\tau r O:/$ замість $/\forall\mu E\tau r\cong Y/$;
- 18) заміна ядра дифтонга $/\cong Y/$ на фонему заднього ряду $/O/$, наприклад: *know* $/v O Y/$ замість $/v\cong Y/$, *notice* $/\forall v O Y\tau I\sigma/$ замість $/\forall v\cong Y\tau I\sigma/$;

19) повна редукція голосних звуків у ненаголошених складах та в словах, що вживаються у складі вставних конструкцій, наприклад: *you* /φ/, *they* /Δ/.

Крім того, під час аналізу було виявлено загальну тенденцію до редукції голосних, оскільки, як це було перевірено інструментально, голосні звуки в ненаголошених позиціях здебільшого характеризуються малою або мінімальною тривалістю (тобто менше 40 мсек. звучання), знаходячись, таким чином, нижче межі сприйняття звукового сигналу людським вухом.

Результати дослідження відхилень у вокалічній системі у мовленні носіїв північно-східного діалекту Англії, що мають низький соціокультурний рівень, зафіксовані за історичний період 1960-1990 років, відображені на рис. 1. Зазначимо, що тут та в наступних рисунках на осі ординат нанесено показники видів відхилень голосних (г1-г19), що відповідають їхній, визначеній вище, системі.

Рис. 1. Частотні показники відхилень системи голосних у мовленні носіїв північно-східного діалекту Англії з низьким соціокультурним рівнем за 1960-1990 роки.

Умовні позначки: чоловіки, – жінки

З рисунку видно, що такі відхилення як невідтворення явища редукції: заміна фонем /≅/ на /Y/ у службових словах, у ненаголошеній позиції, просування язика вперед при вимові фонем /I/, яка реалізується в кінцевій позиції слова перед приголосною, що уподібнює її звучання до фонем /i/ та опущення ядра дифтонга /αI/ у присвійному займеннику першої особи однини *my* були зафіксовані винятково у мовленні жінок (100%). Наприклад:

to /tə/ (RP) – *to* /tʊ/ (NED);
really /ˈrɪəli/ (RP) – *really* /ˈrɪəli/ (NED);

Наступними за частотою відхиленнями системи голосних, зафіксовані у вимові жінок є невідтворення явища редукції: заміна фонем /≅/ на /ε/ у ненаголошеній позиції (85 % від загальної їхньої кількості, реалізованої представниками обох статей) та рух язика вперед під час вимови відкритих суто заднього ряду фонем /O:/ та /a:/, що дозволяє кваліфікувати їх як фонемі просунутого вперед заднього ряду (80% на протигагу 20% у чоловіків). Наприклад:

daughter /ˈdɔ:tə/ (RP) – *daughter* /ˈdɔ:te/ (NED);
door /dɔ:/ (RP) – *door* /dɔ:/ (NED);

laugh /λA:φ/ (RP) – *laugh* /λA:φ/ (NED);

Крім того, у мовленні жінок має місце досить висока частота (близько 73%) невідтворення явища редукції: заміна фонем /≅/ на /θ/, звуження ядра дифтонга /εI/, якщо він уживається у закритому складі, або перед глухою приголосною, а також опущення глайду дифтонга /εI/ у відкритому складі. Наприклад:

conditions /кəv∇δIΣ≅vζ/ (St. Eng.) – *conditions* /кθv∇δIΣ≅vζ/ (NED);

take /τεIk/ (RP) – *take* /τεIk/ (NED);

say /σεI/ (RP) – *say* /σε/ (NED);

Щодо мовлення чоловіків низького соціокультурного рівня, то слід зазначити, що виключно у них зафіксовано заміну ядра дифтонга /E≅/ на напіввідкриту переднього ряду фонему /ε/, а наступні максимальні показники частоти відхилень у їхній вимові зафіксовані у випадках заміни дифтонга /≅Y/ на монофтонг заднього ряду /υ:/ (92%) та звучання відкритої передньої фонемі /{/ з відтінком /A/ (80%). Наприклад:

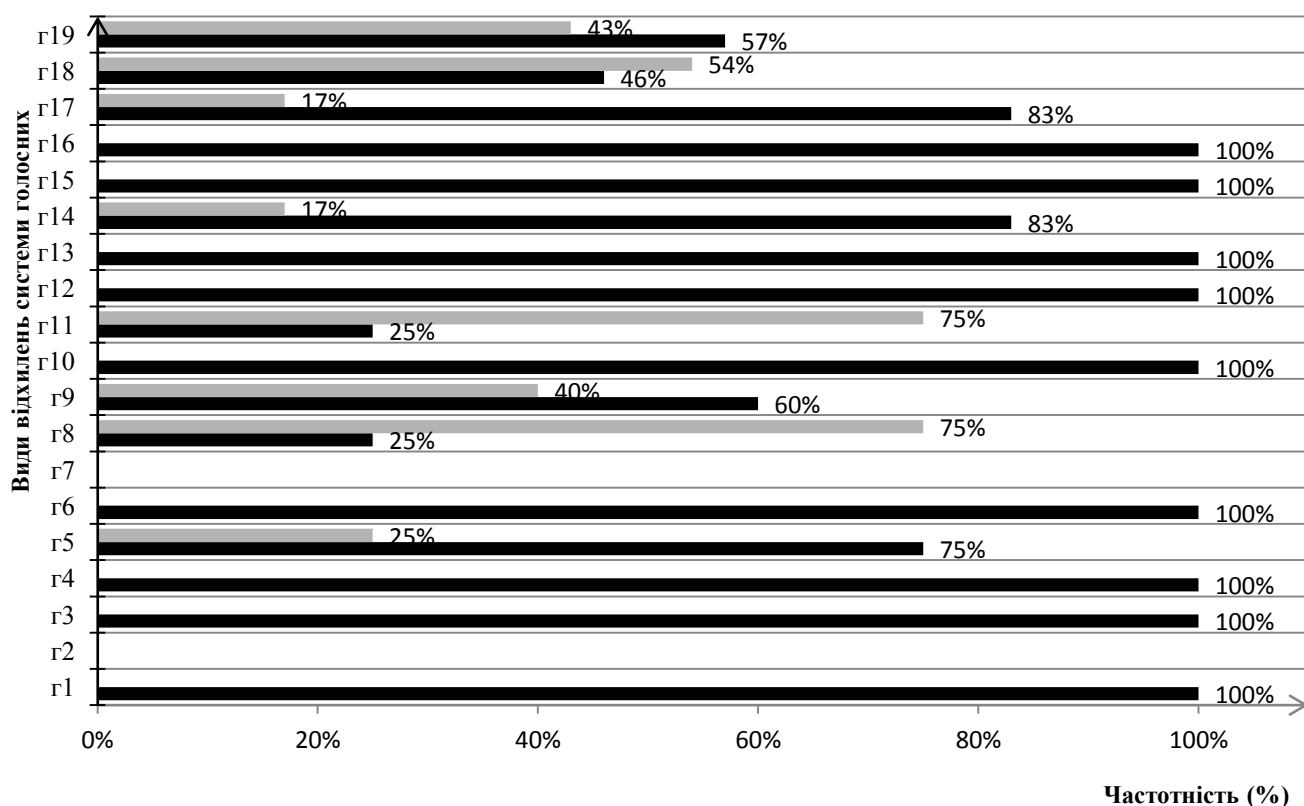
there /ΔE≅/ (RP) – *there* /Δε≅/ (NED);

alone /ə∇λəυv/ (RP) – *alone* /ə∇λυ:v/ (NED);

happy /∇η{πI/ (RP) – *happy* /∇η{^AπI/ (NED).

Високу частоту відхилень у системі голосних звуків у вимові жінок, які належать до низького соціокультурного рівня, можна, на наш погляд, пов'язати з тим, що у період 1960-1990 років жінки рано покидали навчання у школі та в подальшому не були задіяні у суспільних процесах, займаючись здебільшого домашнім господарством, на відміну від чоловіків, які були більш соціально активними, будучи зайнятими у виробничій сфері регіону.

Протилежна картина розподілу частоти відхилень у системі голосних у вимові мешканців середнього соціокультурного рівня північного сходу Англії характеризує 1960-1990 роки (див. рис. 2).

Рис.2. Частотні показники відхилень системи голосних у мовленні носіїв північно-східного діалекту Англії з середнім соціокультурним рівнем за 1960-1990 роки.

Умовні позначки: – віки, – жінки

З наведених діаграм видно, що більшість відхилень у системі голосних звуків північно-східного діалекту Англії мають місце виключно у мовленні чоловіків, а саме: невідтворення явища редукції: заміна фонем /≅/ на /ε/ у ненаголошеній позиції, невідтворення явища редукції: заміна фонем /≅/ на /Y/ у службових словах, у ненаголошеній позиції перед приголосним, якісна редукція фонем /v:/ у займеннику другої особи однини і множини, звучання відкритої передньої фонем /{/ з відтінком /A/, заміна ядра дифтонга /E≅/ на напіввідкриту переднього ряду фонему /ε/, опущення глайду дифтонга /εI/, у відкритому складі, заміна дифтонга /αI/ на /εI/, опущення ядра дифтонга /αI/ у присвійному займеннику першої особи однини *tu*, заміна дифтонга /≅Y/ на монофтонг заднього ряду /v:/.

Досить високу частоту відхилень у системі голосних звуків зафіксовано також у випадках опущення глайду дифтонга /αI/ у займеннику першої особи однини *I*, заміни дифтонга /≅Y/ на монофтонг заднього ряду /O:/ (по 83%) та заміни центральної фонем /ç/ фонемою просунутого заднього ряду /Y/ (75%). Наприклад:

know /nəʊ/ (RP) – know /vO/ (NED);

jump /dʒʌmp/ (RP) – jump /dʒvʌmp/ (NED);

Мовлення жінок маркується максимальною частотою таких відхилень у системі голосних звуків як рух язика вперед під час вимови відкритої суто заднього ряду фонем /O:/ дозволяє кваліфікувати її як фонему просунутого вперед заднього ряду та звуження ядра дифтонга /εI/, якщо він вживається у закритому складі, або перед глухою приголосною і складає по 75% від загальної їх кількості, реалізованої представниками обох статей.

Отже, як це видно з викладеного, передбачення ряду вчених [Бахтин 2004, с.7; Hughes 1993, с.10] про те, що з підняттям соціокультурного рівня, мовлення жінок є більш коректним та наближеним до норми є актуальним і для носіїв північно-східного діалекту Англії.

Експериментально було також встановлено, що у період 1960-1990 років у мовленні носіїв північно-східного діалекту Англії, які мали високий соціокультурний рівень, відхилення у системі голосних практично відсутні. Виняток у мовленні чоловіків складають поодинокі випадки заміни центральної фонем /ç/ фонемою заднього просунутого ряду /Y/ та відповідні вкрай малочастотні явища: рух язика вперед під час вимови відкритої заднього ряду фонем /A:/, дозволяє кваліфікувати її як фонему просунутого вперед заднього ряду й звуження ядра дифтонга /εI/, якщо він уживається у закритому складі, або перед глухою приголосною у мовленні жінок.

Узагальнюючи результати, проведеного таким чином аналізу, можна зробити **висновок**, що, по-перше, для мовлення носіїв північно-східного діалекту Англії з низьким соціокультурним рівнем у 1960-1990 роки притаманним є суттєве переважання кількості відхилень у системі голосних у мовленні жінок у порівнянні з мовленням чоловіків, пов'язане з вищою соціальною активністю останніх. По-друге, у ці ж самі роки мовлення жінок, що належать до середнього соціокультурного рівня, стає більш коректним внаслідок зростання потреби соціальних служб та промисловості у послугах представниць цього рівня та статі. По-третє, нечастотні відхилення у системі голосних у вимові чоловіків та жінок високого соціокультурного рівня є безпосереднім результатом підвищення вимог щодо їхньої вимови, зумовлені їх суспільної та виробничої діяльності.

Отримані таким чином результати можуть бути корисними, на наш погляд, під час наукового вирішення низки лінгвістичних, соціологічних, культурологічних та інших соціально зумовлених питань.

Література

Бахтин Н. Б. Социолінгвістика и социология языка: Учебное пособие / Н.Б. Бахтин, Е.В. Головки. — СПб.: ИЦ «Гуманитарная Академия»; Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2004. — 336 с. Hughes A. English accents and dialects: introduction to social and regional varieties of British English / A. Hughes, P. Trudgill. — London: Arnold, 1993. — 98 p.